

ДЕМОГРАФІЧНА НАУКА ТА СТАТИСТИКА: НОВИЙ ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК

(Рецензія на підручник С.Г. Стеценко. Демографічна статистика. – К. : Вища школа, 2005. – 415 с.)

Підручник є фундаментальною працею, що розкриває внутрішні закономірності формування, прояву демографічних процесів та взаємозв'язку між ними. З огляду на це стає зрозумілим, чому автор дає книжці ще одну, розширену назву "Демографічна статистика з основами демографії". У ній криється не лише прагнення науковця вийти за межі суто статистичних методів оцінювання чисельності населення та кількісної характеристики демографічних процесів. Стеценко С.Г. з надзвичайною ретельністю та сумлінністю, притаманною справжнім науковцям, "виписує" закономірності виникнення та перебігу усіх демографічних процесів, що формують народонаселення, змінюють його чисельність і склад, а також відбивають його демографічну поведінку.

Підручник являє собою гармонійне поєднання класичної науково-практичної праці та нетрадиційного, самобутнього навчально-методичного видання. Він втілює багаторічний досвід статистика і демографа, демонструє глибину розуміння і відчуття статистичної природи демографічних процесів. Саме ця властивість дозволила авторові відійти від усталених стереотипів і по-новому поглянути на причинно-наслідкові зв'язки в комплексі демографічних процесів.

Не випадково підручник має символічну присвяту професорові Й.С. Пасхаверу, який був одним з тих, хто створив сучасну статистичну школу в Україні. Справедливо можна визнати С.Г. Стеценко фундаторкою демографічного напрямку сучасної національної статистики. Її підручники "Демографічна статистика", "Статистика населення", "Демографічна статистика з основами демографії" виховали та сформували не одне покоління науковців та практиків у царині демографічної статистики й демографії.

Науково-практична значущість підручника визначається запропонованою автором цілісною системою показників для оцінки інтенсивності демографічних процесів. Показано їх чітку ієрархічність та взаємозв'язок, що є передумовою поглибленого статистичного аналізу, наприклад, оцінки динаміки демографічних процесів за рахунок окремих факторів або усунення впливу структурних чинників тощо. За прикладом видатних демографів Е. Россета та Б. Ц. Урланіса автор розробила сучасні оціночні шкали показ-

ників смертності, народжуваності, плідності тощо. Особливу увагу приділено інтерпретації показників, що вкрай важливо для адекватного розуміння їх сутності як фахівцями, так і пересічними непрофесійними користувачами.

Автору вдалося показати визначальну роль смертності як регулятора демовідтворювальних процесів, продемонструвати еволюцію складових природного руху та зміну рольових позицій смертності й дожиття та народжуваності, розкрити суть і причини демографічного переходу як всесвітньо-історичного явища, а також особливості його перебігу в Україні.

Прагнучи поглибити аналіз демографічних процесів, С.Г. Стеценко вводить показники, які у вітчизняних статистичних довідниках не наводяться, зокрема "нормальний вік життя", "число недожитих років передчасно померлих", бруто-продуктивність шлюбу, коефіцієнт "демографічного здоров'я" тощо. У ряді випадків автор відходить від застарілого трактування показників відтворення населення і пропонує власне, сучасне тлумачення їх змісту.

Для аналітиків корисним є висвітлення методів і прийомів кількісного оцінювання тенденцій змін складових відтворення населення, а також закономірностей формування демографічної поведінки населення з урахуванням різних чинників, у тому числі структурного характеру, які нерідко спотворюють реальну картину демографічних процесів.

Вкрай важливим з практичної точки зору є розділ "Статистичне спостереження населення". Фахівці будь-якої ланки державного управління можуть знайти в ньому відповіді на запитання: звідки беруться дані про соціально-демографічні та деякі економічні характеристики населення, як часто і ким збирається така інформація, в якій формі вона узагальнюється, в яких розрізах зіставляється та аналізується. На жаль, далеко не всі працівники органів державного управління, зокрема місцевого самоврядування, Міністерства юстиції, внутрішніх справ, системи охорони здоров'я, податкової служби тощо достатньо обізнані з тим, на якому рівні, в якому обсязі та розрізах можна отримати дані, що характеризують певні параметри населення та його демографічну поведінку. У цьому сенсі вельми корисним може стати матеріал щодо організації поточного обліку чисельності населення та окремих демографічних подій. Показано, яку саме інформацію отримують під час періодичних спостережень (перепис населення, вибіркові обстеження домогосподарств тощо). Окрему увагу приділено складанню реєстрів та списків різних категорій населення. Обидва питання є вкрай актуальними для України з огляду на формування нової системи списків виборців та військовозобов'язан-

них. Автором доводиться нагальна необхідність створення Державного реєстру населення як комплексної уніфікованої та автоматизованої бази даних про населення, його демографічні, соціальні та економічні характеристики.

Викладені в підручнику методологічні засади оцінювання демографічних процесів, а також довідково-аналітичний матеріал використовувався при підготовці таких фундаментальних наукових розробок і публікацій, як "Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти", "Стратегія демографічного розвитку України", а також при підготовці інструктивних матеріалів для працівників органів державної статистики тощо.

Згаданий підручник не лише узагальнює матеріал попередніх навчальних видань автора, а й вміщує нові матеріали (матеріали Всеукраїнського перепису населення 2001 р.) та раніше приховувані статистичні дані (результати анульованого та напіввідкритих переписів населення).

Підручник має стати настільною книгою не лише для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а й для практиків, які працюють в системі Державного комітету статистики, органів юстиції та охорони здоров'я, а також для фахівців різних щаблів державного управління.

***І.О. Курило,
д-р екон. наук,
завідувач відділу проблем якості
демографічних процесів
Інституту демографії та
соціальних досліджень НАН України***

***З.О. Пальян,
канд. екон. наук,
доцент кафедри статистики
Державного вищого навчального закладу
"Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"***

***Н.В. Гунько,
канд. геогр. наук,
завідувач лабораторії
медичної демографії Наукового центру
радіаційної медицини АМН України***